

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет корекційної та соціальної педагогіки і психології
Кафедра соціальної педагогіки і соціальної роботи

Дипломна робота магістра
з теми

**Підготовка осіб з порушеннями опорно-рухового апарату
до сімейного життя**

Виконала:

студентка II курсу, КорОІ -18z групи,
спеціальності 016 Спеціальна освіта.
Олігофренопедагогіка. Логопедія

Михайлова Марина Ігорівна

Керівник: Гевчук Н. С., кандидат
педагогічних наук, доцент кафедри
соціальної педагогіки і соціальної роботи

Рецензент: Мельник Л.П., кандидат
педагогічних наук, доцент кафедри
соціальної педагогіки і соціальної роботи

2019 року

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПІДГОТОВКИ ОСІБ З ПОРУШЕННЯМИ ОПОРНО-РУХОВОГО АПАРАТУ ДО СІМЕЙНОГО ЖИТТЯ	7
1.1 Соціальне значення сім'ї для молоді з особливими освітніми потребами.....	7
1.2 Психологічна підготовка осіб з порушеннями опорно-рухового апарату до сімейного життя.....	16
Висновки до розділу I.....	26
РОЗДІЛ II. ОРГАНІЗАЦІЯ ПІДГОТОВКИ ОСІБ З ПОРУШЕННЯМИ ОПОРНО-РУХОВОГО АПАРАТУ ДО СІМЕЙНОГО ЖИТТЯ	29
2.1 Організація та аналіз підготовки до сімейного життя осіб з порушеннями опорно-рухового апарату.....	29
2.2 Формування готовності осіб з порушеннями ОРА до шлюбно-сімейних взаємин.....	40
Висновки до розділу II.....	55
РОЗДІЛ III. СОЦІАЛЬНА КОРЕКЦІЯ УЯВЛЕННЯ ПРО СІМЕЙНЕ ЖИТТЯ ОСОБАМИ, ЩО МАЮТЬ ПОРУШЕННЯ ОПОРНО-РУХОВОГО АПАРАТУ	57
3.1 Проблеми корекційного виховання майбутнього сім'янина серед осіб з порушеннями ОРА.....	57
3.2 Вдосконалення мотиваційного середовища як чинника ефективного створення сім'ї особами з порушеннями опорно-рухового апарату.....	69
Висновки до розділу III.....	85
ВИСНОВКИ	91
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	97
ДОДАТКИ	

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Сім'я – головний осередок суспільства. Вона відіграє надзвичайну роль у його життєдіяльності – через фізичну й соціокультурну зміну поколінь забезпечує можливість існування суспільства. У сім'ї створюється найбільше суспільне багатство – людина. Тут вона народжується і формується як особистість. Це та клітинка, з котрої розпочинається будь-яка держава. Немає країни без сім'ї, сімейно-родинних відносин. Без сім'ї неможливе відтворення населення, його соціалізація і, нарешті, неможливе утворення всіх інших соціальних інституцій. Саме рівень розвитку сім'ї разом з характером праці зумовлюють суспільний порядок, за яким живуть люди в різних державах, за різних історичних умов.

Сім'я – це надзвичайно важливий елемент соціальної структури суспільства. Зміни, які відбуваються в сім'ї, впливають на характер суспільних відносин, на стан і розвиток самого суспільства. Тому тип сім'ї як однієї з підсистем суспільної системи не може бути довільним, він санкціонується суспільством. Сімейна діяльність регулюється і спрямовується традиціями, звичаями, нормами, що панують у суспільстві за певних історичних умов.

Як складова суспільства, сімейне життя зазнає впливу всіх тих змін, що в ньому відбуваються. Економічна та соціальна криза, спад виробництва, безробіття, соціальна незахищеність – усе це справляє негативний вплив на сім'ю, зумовлює її сучасну кризу в Україні.

Криза інституту сім'ї, де членами її є особи з порушеннями опорно-рухового апарату проявляється в втраті орієнтації молоді на створення власної сім'ї, у низькій народжуваності, малодітній сімейній орієнтації, збільшенні кількості розлучень, зростанні кількості позашлюбних дітей тощо.

Одним з основних факторів кризи молоді сім'ї, яка має особу з порушеннями ОРА є її матеріальні труднощі, розчарування внаслідок

невиправданих сподівань на досягнення певного достатку, брак життєвих перспектив.

За умов ринкової економіки молода сім'я, де її членами є особи з порушеннями опорно-рухового апарату потребує не благодійних заходів, а радикальних змін її статусу в суспільстві. Звичайно, кожна родина має сама дбати про свій добробут, але держава повинна створити для цього належні економічні та правові умови, враховуючи той факт, що молоді люди з порушеннями ОРА не завжди можуть працевлаштуватись.

У дослідженнях вітчизняних науковців знайшли своє відображення різні аспекти проблеми підготовки молоді до сімейного життя: статеве виховання та просвіта учнівської молоді (В.Беспалько, Ю.Бжиська, О.Василенко, О.Главацька, П.Дроб'язко, О.Коган, С.Колосовський, К.Корсак, Г.Корчова, В.Кравець, К.Кравченко, Н.Максимовська, М.Фіцула, І.Чубучна); гендерне виховання юнаків та дівчат (С.Вихор, Т.Говорун, О.Кікінежді, О.Цокур); соціальна зрілість та шляхи формування життєвих компетенцій молоді (О.Безкоровайна, О.Бурим, О.Жгут, О.Заболотна, Н.Лавриченко, О.Поліщук, В.Радул, О.Середюк, С.Ситнікова, Л.Юзефик) тощо.

На пострадянському просторі окремі аспекти американської системи підготовки молоді до сімейного життя вивчали: В.Кравець (сексуальна освіта, гендерне виховання та дошлюбна підготовка молоді в американській педагогічній теорії та шкільній практиці); М.Самарець (статеве виховання дітей та молоді в США); Н.Нурієва (морально-статеве виховання в школах США); В.Жуковський (морально-етичне виховання в американській школі); Я.Бельмаз (моральне виховання підлітків у загальноосвітніх школах США).

Метою дослідження є підготовка молоді з порушеннями опорно-рухового апарату до сімейного життя: основними функціями сім'ї, особливостями розподілу ролей та духовними цінностями сім'ї.

Для досягнення поставленої мети в роботі визначено такі **завдання**:

1. Описати соціальне значення сім'ї для молоді з особливими освітніми потребами.

2. Охарактеризувати психологічну підготовку осіб з порушеннями опорно-рухового апарату до сімейного життя.

3. Проаналізувати підготовку до сімейного життя осіб з порушеннями опорно-рухового апарату.

4. Оцінити формування готовності осіб з порушеннями ОРА до шлюбно-сімейних взаємин.

5. Вдосконалити мотиваційне середовище як чинник ефективного створення сім'ї особами з порушеннями опорно-рухового апарату.

Об'єктом дослідження виступають особи, що мають порушення опорно-рухового апарату.

Предметом дослідження є форми та методи підготовки осіб з порушення опорно-рухового апарату до сімейного життя

Методи дослідження. Теоретичний аналіз вітчизняних і зарубіжних джерел із загальної та спеціальної педагогіки, соціальної педагогіки, психології, соціології, медичної реабілітації; вивчення та аналіз соціально-педагогічного досвіду проведення занять із людьми, у яких присутні порушення опорно-рухового апарату; емпіричні методи: вивчення документальних джерел, опитування, анкетування, бесіда-інтерв'ю, спостереження, аналіз сімейно-шлюбних відносин студентів, порівняння отриманих результатів дослідження.

База дослідження – Подільський спеціальний навчально-реабілітаційний соціально-економічний коледж (м. Кам'янець-Подільський, Хмельницька область, Україна)

Наукова новизна одержаних результатів полягає у комплексному розгляді проблеми готовності молоді з порушеннями опорно-рухового апарату до сімейного життя. Виокремлено основні функції та показники соціально-психологічної готовності молоді з порушеннями ОРА до сімейного життя у сучасних умовах. Сформовано основні пріоритети молодих людей з порушеннями опорно-рухового апарату при створенні сім'ї. Окреслено пріоритетні напрями підготовки до сімейного життя молоді з порушеннями

ОРА. Досліджено основні проблеми колекційного виховання майбутнього сім'янина серед осіб з порушеннями опорно-рухового апарату. Запропоновано можливості вдосконалення мотиваційного середовища як чинника ефективного створення сім'ї особами з порушеннями опорно-рухового апарату. На основі порівняння статистичних матеріалів проведено широкий аналіз щодо відношення і готовності молодих людей з порушеннями ОРА до сімейного життя.

Практичне значення результатів дослідження полягає у тому, що теоретичні положення, висновки та фактичний матеріал може бути корисним при написанні узагальнюючих праць щодо підготовки осіб з порушеннями опорно-рухового апарату до сімейного життя. Розроблено заходи вдосконалення мотивації створення сім'ї для осіб з порушеннями опорно-рухового апарату, опираючись на визначені чинники, що впливають на стабільність сім'ї та враховуючи процеси трансформації сім'ї, де членом є особа з порушеннями опорно-рухового-апарату. Авторська розробка заходів може використовуватися кафедрами соціальної роботи, психології, реабілітації у закладах вищої освіти для створення програм з підготовки осіб з порушеннями опорно-рухового апарату до сімейного життя.

Апробація результатів дослідження. Основні теоретичні положення та фактичний матеріал дослідження відображено у науковій статті (Підготовка осіб з порушеннями опорно-рухового апарату до сімейного життя. Збірник наукових праць студентів та магістрантів факультету корекційної та соціальної педагогіки і психології / За ред. Н.С. Гаврилової – Вип. 12. – Кам'янець-Подільський: ПП «Медобори-2006», 2019. – 372 с. – С. 185-191)

Структура і обсяг роботи. Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи – 104 сторінки комп'ютерного тексту, в тому числі, 2 таблиці, 43 рисунка. Список використаних джерел включає 83 позиції, 3 з яких 3 іноземною мовою

ВИСНОВКИ

У дипломній роботі магістра зроблені теоретичні узагальнення основних результатів дослідження та представлено практичне розв'язання проблеми підготовки осіб з порушеннями опорно-рухового апарату до сімейного життя. Результати проведеного дослідження свідчать про ефективність виконання поставлених завдань, що в свою чергу дає нам підстави для формулювання наступних *висновків*:

1. Здійснено теоретико-методологічний аналіз соціального значення сім'ї для молоді з особливими освітніми потребами. Соціальне значення сім'ї ми трактуємо двояко: соціальний інститут та мала соціальна група, тобто сучасна сім'я визначається як інституціоналізована спільнота, що складається на основі шлюбу, породженій ним спільній правовій та моральній відповідальності батьків за здоров'я дітей, їхню соціалізацію та виховання, а як мала соціальна група, сім'я розглядається у тих випадках, коли дослідженню підлягають стосунки між індивідами, котрі утворюють сім'ю, що дозволяє з'ясувати мотиви і причини розлучень, динаміку родинних відносин, характер стосунків між батьками й дітьми.

Висвітлено такі основні поняття як дефініції сім'ї, які виділяють в якості сімейно утворюючих відносин різних сторін сімейної життєдіяльності, починаючи від найпростіших і вкрай розширювальних і закінчуючи великими переліками ознак сім'ї, структура сім'ї, що виражає всю сукупність взаємин між її членами, яка містить у собі стосунки спорідненості, влади, авторитету, систему морально-духовних стосунків та методологічні підходи, місце і роль соціології сім'ї у практичній діяльності людей, у життєдіяльності суспільства, які в цілому реалізується через виконувані функції.

2. Дано характеристику психологічну підготовку осіб з порушеннями опорно-рухового апарату до сімейного життя. Окреслено основні завдання суспільства, а саме: підготовка молоді, а особливо молоді з порушеннями опорно-рухового апарату, до створення повноцінної сім'ї. Визначено основні

аспекти готовності до шлюбу і сімейного життя, що передбачає не лише бажання закоханих постійно бути разом, а й відповідальність і серйозні зобов'язання. Проаналізовано тендерне виховання, яке передбачає відмову від сексизму у формуванні досвіду взаємодії між статями на засадах тендерної рівності, недопустимість протиставлення за статевою ознакою в сім'ї, закладі освіти, суспільних інститутах, створення рівних умов і можливостей для розвитку, самовдосконалення і самореалізації кожної особистості. Ми визначили, що психологічна підготовка до сімейного життя осіб з порушеннями опорно-рухового апарату спрямована на формування здатності розуміти іншу людину, підтримувати її і психологічно розвантажувати.

3. Проведено аналіз підготовки до сімейного життя осіб з порушеннями опорно-рухового апарату. Виявлені особливості шлюбно-сімейних уявлень молоді, що свідчать про значні прогалини в їхніх знаннях про шлюб та сім'ю, неправильні, нереалістичні погляди на деякі питання, які, очевидно, позначаються на їхньому ставленні до інституту сім'ї в процесі цілеспрямованої підготовки до сімейного життя. Встановлено результати опитування молоді з порушеннями опорно-рухового апарату у Подільському спеціальному навчально-реабілітаційному соціально-економічному коледжі, які дають підстави говорити про недостатню готовність їх до виконання подружніх і батьківських обов'язків, що в подальшому сімейному житті спричинює особливо численні родинні конфлікти. Так, зокрема, неузгодженість у розподілі та виконанні домашньої роботи, рівень добробуту молодих сімей, житлова забезпеченість молодих сімей, а також відсотковий показник укладання молодими людьми з порушеннями опорно-рухового апарату шлюбних контрактів. На констатувальному етапі дослідження нами був розроблено два опитувальника «Анкета для молодих сім'ей, членами яких є особи з порушеннями опорно-рухового апарату, щодо їх матеріального становища» та «Анкета виявлення у сучасній молоді з порушеннями опорно-рухового апарату думки про шлюб». У дослідженні

взяло участь 321 респондент – 142 особи чоловічої статі та 179 жіночої, віком від 16 до 32 років. Опрацювання отриманих результатів опитування показало комплекс вимог, обов'язків та соціальних стандартів поведінки, якими регулюються шлюбно-сімейні відносини, основні складники «здатності до шлюбу» та основні мотиви шлюбу серед осіб з порушеннями ОРА.

4. Проведено оцінку формування готовності осіб з порушеннями ОРА до шлюбно-сімейних взаємин. Визначено чинники, що впливають на готовність молоді з порушеннями опорно-рухового апарату до створення сім'ї, становлення особистості, компоненти психологічної готовності молоді з порушеннями опорно-рухового апарату до сімейного життя та вплив соціально-економічного фактора в оцінках важливості функцій життєдіяльності сім'ї. З'ясовано відношення молоді з порушеннями ОРА до вступу у шлюб у ранньому віці (до 18 років), вступ у шлюб з різними національностями, доречності вступу у шлюб під час навчання у вищому закладі освіти, оптимальний вік для вступу у шлюб, тривалість дошлюбного періоду та суть спільного життя до шлюбу. Висвітлено результати власного дослідження готовності до сімейного життя у студентів Подільського спеціального навчально-реабілітаційного соціально-економічного коледжу.

5. Розроблено заходи вдосконалення мотивації створення сім'ї для осіб з порушеннями опорно-рухового апарату:

- 1) підтримка молоді з порушеннями опорно-рухового апарату у сфері освіти та виховання;
- 2) підтримка економічного розвитку молодих сімей, забезпечення зайнятості молоді з порушеннями опорно-рухового апарату;
- 3) підтримка молоді з порушеннями опорно-рухового апарату у складних життєвих ситуаціях;
- 4) житлова політика;
- 5) сімейна політика;
- 6) покращання репродуктивного здоров'я молодого покоління

А також конкретизовано напрями вдосконалення мотивації та відповідні заходи для кожної з виділених сфер:

1) Однією з найважливіших передумов підготовки молоді з порушеннями опорно-рухового апарату до життя та її соціалізації є отримання освіти, тому підтримка державою молоді у сфері освіти та виховання є першочерговим завданням, що передбачає реалізацію конкретних цілей.

2) З метою забезпечення економічної самостійності та сприяння трудовій зайнятості молоді визначено основні завдання.

3) Першочерговим є забезпечення підтримки та надання допомоги щодо інтеграції в суспільство молодих громадян, які з різних причин потрапили в складну життєву ситуацію.

4) Надання житла та поліпшення житлових умов для молодих сімей, особливо, при наявності неповносправного члена сім'ї.

5) Молода сім'я, що виховує двох-трьох дітей, повинна одержати з боку держави режим найбільшого сприяння як найпривабливіша у соціальному та моральному сенсі складова суспільства.

6) Нагальним завданням є покращання репродуктивного здоров'я потенційних матерів і батьків з порушеннями ОРА. Також важливим є більш повне використання сучасних медичних технологій лікування безпліддя, зростання якості медичних послуг, що надаються вагітним жінкам тощо.

Запропонована система пріоритетних напрямів вдосконалення мотивації створення сім'ї забезпечить поліпшення становища молоді з порушеннями опорно-рухового апарату, збільшення її внеску в конкурентоспроможність країни та водночас компенсує й мінімізує наслідки помилок, що властиві молодим людям з порушеннями ОРА. Адже, саме сім'я, є тією первиною моделлю, яка впливає на формування у дітей еталонів чоловічих і жіночих якостей, поведінкових моделей, дає можливість безпосереднього пізнання сімейно-побутових стосунків чоловіків і жінок, їхніх ролей, функцій, прав та обов'язків як подружжя, як батьків, як громадян

Проблематика готовності осіб з порушеннями опорно-рухового апарату не вичерпується проведеним магістерським дослідженням. Перспективними напрямками дослідження порушеної проблеми можуть стати: особливості формування образу «Я» у молоді з порушеннями опорно-рухового апарату, коректне виховання майбутнього сім'янина, причини труднощів сімейного виховання у сучасному суспільстві; вивчення зарубіжного досвіду роботи соціальних працівників та психологів задля удосконалення технологій, форм та методів готовності осіб з порушеннями опорно-рухового апарату до сімейного життя.

СПИСОК ВИКОРИСТНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України [Електронний ресурс]: Закон Верховної Ради України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // Верховна Рада України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. Сімейний кодекс України [Електронний ресурс]: Закон Верховної Ради України від 10.01.2002 № 2947-III // Верховна Рада України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>
3. «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» [Електронний ресурс]: Закон України від 13.01.2005 № 2342-IV // Верховна Рада України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2342-15>
4. «Про вищу освіту» [Електронний ресурс]: Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII // Верховна Рада України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
5. «Про освіту» [Електронний ресурс]: Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII // Верховна Рада України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
6. Адлер А. Практика и теория индивидуальной психологи / Пер с нем. А. М. Боковикова. - М.: Фонд «За экон. грамотность», 2008 - 296 с.
7. Аккерман Н. Теория семейной динамики / Н. Аккерман // Семейная психотерапия – СПб.: Питер, 2000 – 304 с.
8. Андреева Т. В. Семейная психология – СПб.: Речь, 2011 – 244 с.
9. Балова Д. Ю. Психологические особенности представителей студентов о брачном партнере: автореф. дисс. на соискание науч. степени канд. псих. наук: спец. 19.00.01 / Д. Ю. Балова «Общая психология, психология личности, история психологии». – Черкесск, 2009 – 24 с.
10. Барвінський А.О. Соціологія: Курс лекцій для студ. ВНЗ: Навч. посіб. – К.: Центр навчальної літератури, 2005 – 328 с.

11. Бергер П., Коллинз Р. Личностно-ориентированная социология / Пер. с англ. В. Анурин. – М.: Академический проект, 2004 – 608 с.
12. Божович Л. И. Личность и ее формирование в детском возрасте / Л. И. Божович - М.: Просвещение, 1968 – 464 с.
13. Болотіна Є.В., Мішура В. Б. Соціологія: навч. посіб. / Є.В. Болотіна, В. Б. Мішура – К.: Центр навчальної літератури, 2007 – 128 с.
14. Бондарчук О.І. Психологія сім'ї: курс лекцій / О.І. Бондарчук – К.: МАУП, 2016 - 96 с.
15. Бочелюк В.Й., Турубарова А.В. Психологія людини з обмеженими можливостями: навч. посіб. / В.Й. Бочелюк, А.В. Турубарова – К.: Центр учбової літератури, 2011 – 264 с.
16. Вихор С.Т. Гендерне виховання учнів старшого підліткового та раннього юнацького віку: автореф. дис. ... канд. пед. наук: / С.Т. Вихор; Спец. 13.00.07 теорія і методика виховання Тернопільський нац. пед. ун-т ім. В.Гнатюка. – Тернопіль, 2016 – 20 с.
17. Гирила О.С. Проблема коректного виховання майбутнього сім'янина в сфері шкільної освіти / О.С. Гирила // Вісник Національного університету оборони України 2 (33) / 2013 (Питання педагогіки) – с. 47-51
18. Глоба О.П. Педагогічні умови соціальної інтеграції дітей і молоді з обмеженими психофізичними можливостями / О.П. Глоба // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка, №14 (225). Педагогічні науки, частина 3 – 2011.
19. Гудзеляк І.І., Котик Л.І., Ванда І.В. Соціологія: навчально-методичний посібник для самостійної роботи студентів напряму підготовки 6.040104. Географія. / І.І. Гудзеляк, Л.І. Котик, І.В. Ванда – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2013 – 95 с.
20. Гурко Т. А. Трансформація інститута сучасної сім'ї / Т. А. Гурко // Соціологічні дослідження. 2017. № 10. – С. 95-99.
21. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>

22. Дорожкіна І.В. Сучасна українська сім'я: гендерні проблеми та шляхи їх подолання. / І.В. Дорожкіна // Матеріали обласної науково-практичної конференції – м.Чернігів – 139 с.

23. Дубогай О.Д., Завацький В.І., Короп Ю.О. Методика фізичного виховання студентів віднесених за станом здоров'я до спеціальної медичної групи: Навчальний посібник. / О.Д. Дубогай, В.І. Завацький, Ю.О. Короп та ін. – Луцьк: Надстир'я, 2016 – 220 с.

24. Дубровина І.В., Гузская А.Г. Психическое развитие воспитанников детского дома / И.В. Дубровина, А.Г. Гузская – М.: Педагогика, 2010 – 264 с.

25. Эйдемиллер Э.Г., Юстицкий В.В. Семейная психотерапия / Э.Г. Эйдемиллер, В.В. Юстицкий – Л.: Медицина, 2002 – 192 с.

26. Жадан А. Теоретико-методичні аспекти підготовки студентської молоді до сімейного життя / А. Жадан // Збірник наукових праць Національного університету біоресурсів і природокористування України. Секція 16. Теорія та історія педагогіки. С. 20 – 23

27. Захарченко В.Г. Соціально-психологічні особливості готовності молоді до подружнього життя / В.Г. Захарченко // Український соціум. – 2004б. № 1 (3)

28. Зритнева Е.И. Воспитание будущего семьянина в современной России: дис.. ...доктора пед. наук: 13.00.01 / Е.И. Зритнева // Ставрополь, 2006 – 466 с.

29. Ильин Е. Мотивация и мотивы. / Е. Ильин – СПб.: Питер, 2013 – 512 с.

30. Карагодіна О. Проведення комплексної оцінки потреб дитини в інтернатному закладі / О. Карагодіна – К.: ТОВ «Перфект Стайл», 2007 – 128 с.

31. Кащенко В.П. Педагогическая коррекция: Исправление недостатков характера у детей и подростков. 4-е изд., стер. / В.П. Кащенко - М.: Издат. центр «Академия», 2006 – 304 с.

32. Кипшидзе В.Н., Чуланов В.А. Институт семьи как фактор стратификации общества / В.Н. Кипшидзе, В.А. Чуланов // Вестник Южно-Российского государственного технического университета (Новочеркасского политехнического института). 2009 – № 2. С. 3-9

33. Кипшидзе В.Н. Модернизация семьи и семейных отношений в современном обществе / В.Н. Кипшидзе // Социально-гуманитарные знания. 2009. № 8. – С. 390-394

34. Кісарчук З. Г., Єрмусевич О.І. Психологічна допомога сім'ї: навч. посіб.: у 3 кн. / З. Г. Кісарчук, О.І Єрмусевич. – К.: Главник, 2006 – 218 с.

35. Ковалев С. В. Психология современной семьи. / С. В. Ковалев - М.: Просвещение, 2010 – 208 с

36. Козлов С.И. Программирование физической подготовки студентов специального медицинского отделения с использованием тренажерных устройств: Дисс. к.п.н./ С.И. Козлов – Киев, 2001 – 78 с.

37. Козловська Е.В. Психологічна готовність молодого подружжя до гармонізації стосунків: дис. ... канд. психол. наук. / С.И. Козлов – К., 2010.

38. Кон И.С. Подростковая сексуальность на пороге XXI века: социально-педагогический анализ / И.С. Кон - Дубна: Феникс+, 2001 – 208 с.

39. Кон И.С. Психосексуальное развитие и взаимоотношение полов. Психология ранней юности / И.С. Кон – М.: Просвещение, 2009 – С. 212-236.

40. Кондауров В.Я. Социология: Общий курс. / В.Я. Кондауров – М.: ИНФРА-М, 2018 – 332 с.

41. Кравець В.П. Теорія і практика дошлюбної підготовки молоді / В.П. Кравець – К.: Київ. правда, 2017 – 688 с.

42. Крайг Г. Психология развития. / Крайг Г. – СПб.: Питер, 2000 – 992 с.

43. Кратохвил С. Психотерапия семейно-сексуальных дисгармоний; пер. с чешск. / С. Кратохвил – СПб.: Речь, 2009 – 321 с.

44. Круглов Б.С. Роль ценностных ориентаций в формировании личности школьника / Б.С. Круглов // Психологические особенности формирования личности школьника. – М..2016. – С. 4-15
45. Кузнецова Л.В. Воспитательная работа в школе: Пособие для директоров и педагогов общеобразовательных учреждений / Б.С. Круглов / сост. Г. С. Семенов. – М.: Школьная пресса, 2002. – 144 с.
46. Лангмейер Й., Матейчек З. Психическая депривация в детском возрасте. 3-тє вип / Й. Лангмейер, З. Матейчек - Прага: Авиценум, 1997 – 334 с.
47. Лапин Н.И. Общая социология: Хрестоматия / Н.И. Лапин – М.: Высшая школа, 2012. – 783 с.
48. Левицька Т.Л., Потапчук Є.М. Створення студентською молоддю стабільної сім'ї: реалії та проблеми / Культура в сучасному українському суспільстві: стан та проблеми: збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції, Київ, 6-7 червня 2008 р. / Т.Л. Левицька, Є.М. Потапчук // Київський національний університет культури і мистецтв. К.: КНУКіМ, 2008 – С. 380-384
49. Лібанова Е.М. Молодь та молодіжна політика в Україні: соціально-демографічні аспекти / Е.М. Лібанова – К.: Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України, 2010 – 248 с.
50. Лукашевич Л.П. Соціологія сім'ї: теорія і практика. Навчальний посібник / Л.П. Лукашевич – К.: ІПК ДСЗУ, 2012 – 186 с.
51. Миронова С.П. Внесок учених Хмельниччини у розвиток корекційної педагогіки та спеціальної психології. Становлення і розвиток професійної підготовки вчителів спеціальних шкіл на Хмельниччині // Вища педагогічна освіта і наука України: історія, сьогодення та перспективи розвитку. Хмельницька обл: монографія. – К.: Знання України, 2010. – С. 196 – 202, С. 246 – 252.

52. Миронова С.П., Матвеева М.П. Статеве виховання. Моральна підготовка учнів допоміжної школи до сімейного життя: метод. посіб. – Кам'янець - Подільський, 1996. – 36 с.

53. Ничипоренко С.В. Молодіжна сімейна політика в Україні / С.В. Ничипоренко – Умань: Видавець «Сочінський», 2017 – 217 с.

54. Обозов Н. Н. Психология межличностных отношений / Н.Н. Обозов – К.: Лыбидь, 1990 – 192 с.

55. Об учебном курсе «Основы духовно-нравственной культуры народов России» [Электронный ресурс]: – Режим доступа: http://www.prosv.ru/umk/ork/info.aspx?ob_no=20402

56. Овчинников А.Н. Социальная реабилитация детей-сирот в воспитательной системе школы-интерната / А.Н. Овчинников // Образование. 2013. № 1 – С. 103-112

57. Омельченко Л.М. Соціально-педагогічні умови подолання конфліктів у молодій сім'ї: дис. ... канд. пед. наук / Л.М. Омельченко – К., 2007 – 250 с.

58. Пенькова О.І. Сім'я як чинник розвитку духовних цінностей старшокласників / О.І. Пенькова // Проблеми загальної та педагогічної психології. Т. XI, част. 5. – К., 2009 – С. 284-292

59. Поліщук В.М., Ульїна Н.М., Поліщук С.А. Психологія сім'ї: навч. посіб. 2-ге вид., доповн. / В. М. Поліщук, Н. М. Ульїна, С. А. Поліщук – Суми: Університет. кн., 2009 – 282 с.

60. Резничук Г.О., Василенко О.М. Підготовка сучасної молоді до сімейного життя / Г.О. Резничук, О.М. Василенко // Науковий вісник Ужгородського національного університету Серія «Педагогіка, соціальна робота». Випуск 37 – с. 150-150

61. Ричардсон Р. Силы семейных уз. / Р. Ричардсон – СПб.: Акцидент; Ленато, 1994 - 235 с.

62. Слюсаренко В.Г. Соціально-педагогічні функції установ інтернатного і напівінтернатного типу й умови їхньої реалізації в Україні:

автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора пед. наук: / В.Г. Слюсаренко / спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» - К., 1997 – 48 с

63. Смелзер Н. Социология: пер. с англ. / Н. Смелзер – М.: Феникс, 1994 – 688 с.

64. Стельмах А.М. Статус студенческой семьи в современном обществе / Н. Смелзер // Молодежь в начале XXI века: основные ценности, позиции, ориентиры: материалы IV Междунар. науч. конф. молодых ученых, аспирантов и студентов, 30-31 марта 2010 г. – Самара: Самар. гос. экон. ун-т, 2010. Ч.2. – С. 148-151

65. Стельмах А.М. Формирование брачно-семейных ценностей в вузовском пространстве / А.М. Стельмах // Актуальные проблемы современной науки и образования. Общественные науки: Материалы Всероссийской научно-практической конференции с международным участием. Т.VII. Ч.1. Уфа: РИЦ БашГУ, 2018 – С. 706-710

66. Торохтий В.С. Психология социальной работы с семьей / В.С. Торохтий - М.: Рос. акад. образования; Центр соц. педагогики; Ин-т соц. работы, 2017 – 214 с.

67. Федоренко Р.П. Психологія сім'ї: навчальний посібник / Р.П. Федоренко – Луцьк: Вежа-Друк, 2015 – 364 с.

68. Фіцула М.М. Педагогіка вищої школи: навч. посіб. / М.М. Фіцула – К.: «Академвидав», (Альма-матер), 2006 –352 с.

69. Флоренская Т.А. Диалог в практической психологии: Наука о душе / Т.А. Флоренская – М.: Гуманит. изд. Центр: ВЛАДОС, 2011 – 208 с.

70. Фрейд З. Массовая психология и анализ человеческого «Я» II Я я Оно: Тр. разных лет. 2-е изд. / З. Фрейд – Тбилиси, 2016 – 472 с.

71. Фрондзей С.Н. Личностные особенности супругов как фактор вступления их в пробный брак / С.Н. Фрондзей // Материалы XXXVI научной конференции сотрудников, аспирантов и студентов факультета психологии ЮФУ – Ростов н/Д.: КРЕДО, 2008 – С.207-211

72. Фрондзей С.Н. Последствия пробного брака родителей для детей / С.Н. Фрондзей // Вторые научные чтения по актуальным проблемам социальной работы – Ростов н/Д, 2008 – С.88-91

73. Хархан Г.Д. Виховання особистості сім'янина в інтернатному закладі / Г.Д. Хархан // Соціальна робота в Україні: теорія і практика (Підвищення професійної компетенції соціальних працівників) – с. 79-90

74. Черниш Н.Й. Соціологія: підручник / Н.Й. Черниш // Львівський національний університет імені Івана Франка Видання четверте, перероблене і доповнене - Львів, Кальварія, 2004 – 543 с.

75. Чхайдзе А.О., Боришевський М.Й. Мотивація створення шлюбу / А.О. Чхайдзе, М.Й. Боришевський // Вісник кафедри практичної психології Херсонського державного університету (Соціально-гуманітарні науки) – С. 34-38

76. Шепель М.В. Этика семейной жизни. Программа нравственно-экологического здоровья школьников / М.В. Шепель // Формирование нравственно-экологического здоровья школьников. Программа школы по реализации концепции. Ч. 2. - Екатеринбург: Уникум, 2015 – 133 с

77. Шихи Г. Возрастные кризисы. Ступени личностного роста. Пер. с англ. / Г. Шихи – СПб.: Ювента, 1999 – 36 с.

78. Шнейдер Л.Б. Психология семейных отношений: Курс лекций. (Кафедра психологии) / Л.Б. Шнейдер – М.: Апрель-Пресс, Изд-во ЭКСМО-Пресс, 2016 – 512 с.

79. Шнейдер Л.Б. Семейная психология : учеб. пособие для вузов. 3-е изд. (Серия «Gaudeamus») / Л.Б. Шнейдер – М.: Изд-во «Академический проект», 2008 – 273 с.

80. Явбатырова Б.Г. Социально-педагогическая адаптация детей-сирот в учреждениях интернатного типа / Б.Г. Явбатырова // Педагогика. 2007. № 5. – С. 116-119

81. Ярмакеев И. Воспитательный потенциал учебных дисциплин / И. Ярмакеев // Высшее образование в России, 2004 № 9 – С. 64-70

82. Toman W. Family constellation / W. Toman – N. Y.:Jason ... N. Y., 2001, 314 p.

83. Wiley M.G., Eskilson A. Gender arid family: career conflict: Reaction of bosses / M.G. Wiley, A. Eskilson // Sex Roles. 2002. V. 19. – P. 445-465. e-reading.club